Важливим елементом інформаційної безпеки є також формування цифрової грамотності серед населення. Кожен користувач має розуміти базові принципи захисту персональних даних, способи розпізнавання фейкової інформації та шкідливих посилань. Без належної цифрової обізнаності навіть найсучасніші технічні системи можуть виявитися вразливими.

В умовах воєнного стану, коли боротьба відбувається не лише за території, а й за свідомість, саме цифрові технології визначають ефективність державного управління, сталість соціальної системи й перемогу в інформаційному просторі. Цифрова безпека – це не лише технічне завдання, а й стратегічна складова виживання держави у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

2. Кудінов В.А., Яровий К.В. Комплексний підхід щодо створення стійких паролів інформаційних систем спеціального призначення МВС та Національної поліції України (частина 1). *Сучасна спеціальна техніка.* 2023. № 3 (74). С. 42-49.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text.

4. Рибальський О.В., Хахановський В.Г., Кудінов В.А. Основи інформаційної безпеки та технічного захисту інформації. Посібник для курсантів ВНЗ МВС України. К.: Вид. НАВС, 2012. 104 с.

Уколов Олексій Леонідович,
аспірант Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ЮРИДИЧНІ ФІКЦІЇ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА МАНІПУЛЯЦІЄЮ

Актуалізація проблематики інформаційної безпеки в умовах воєнного стану зумовила необхідність перегляду низки правових підходів до регулювання інформаційних відносин. Одним із таких підходів є використання юридичних фікцій – особливих правових конструкцій, що дозволяють створювати правову реальність, необхідну для захисту державних інтересів, незалежно від фактичного стану справ.

У загальній теорії права поняття юридичної фікції досліджували такі науковці, як А. Росс, Г. Радбрух, С. Алексі. Зокрема, А. Росс визначав юридичну фікцію як усвідомлену невідповідність між юридичними положеннями та реальними фактами, що, однак, визнається необхідною для ефективного

функціонування правопорядку [1, с. 23]. Густав Радбрух наголошував на тому, що фікції служать мостом між реальною дійсністю та нормативними вимогами права [2, с. 74].

У сфері інформаційної безпеки юридичні фікції в умовах воєнного стану проявляються через нормативне закріплення довіри до офіційної інформації, обмеження свободи вираження поглядів під гаслом захисту національної безпеки, а також через встановлення презумпцій шкідливості або небезпеки певних типів інформації. Наприклад, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість тимчасового обмеження діяльності засобів масової інформації з метою протидії дезінформації та інформаційним атакам.

Однак застосування юридичних фікцій у цій сфері має двоїсту природу. З одного боку, вони є інструментом оперативного реагування на інформаційні загрози та захисту громадян від психологічного впливу ворожої пропаганди. З іншого – юридичні фікції створюють передумови для маніпулювання суспільною свідомістю, що може призводити до порушення основоположних прав і свобод людини.

Проблему балансу між безпекою та правами людини у воєнний час розглядали такі українські дослідники, як О. Скакун і В. Нор. О. Скакун акцентує увагу на необхідності збереження принципу пропорційності обмежень прав людини навіть за умов надзвичайного стану [3, с. 89]. В. Нор підкреслює, що недотримання стандартів верховенства права навіть у кризових умовах може мати довгострокові негативні наслідки для легітимності державної влади [4, с. 105].

Практика свідчить, що надмірне використання юридичних фікцій у сфері інформаційної безпеки може мати низку серйозних негативних наслідків. Передусім це може призводити до легітимації цензури без належного судового контролю. В умовах воєнного стану обмеження на поширення інформації часто запроваджуються адміністративними рішеннями, без належних процедур перевірки їхньої законності та пропорційності, що суперечить принципам верховенства права.

Крім того, систематичне використання юридичних фікцій у сфері інформаційного забезпечення здатне спричинити формування у громадян хибної картини реальності. За відсутності доступу до альтернативних або незалежних джерел інформації суспільство може сприймати нав’язані наративи як об’єктивну істину, що ускладнює процес відновлення демократичних стандартів після завершення надзвичайного стану.

Ще одним наслідком є зниження рівня довіри до державних інститутів після завершення воєнного стану. У разі, якщо громадяни усвідомлять факт маніпуляції інформацією, це може призвести до глибокої кризи легітимності влади, що матиме довгострокові негативні наслідки для стабільності політичної системи та розвитку громадянського суспільства.

Відповідно до позицій С. Алексі, навіть в умовах загрози національній безпеці необхідно забезпечувати діалогову природу права, тобто залишати

можливість для відкритого обговорення правових рішень, нехай і в обмежених формах [5, с. 57].

Для мінімізації ризиків маніпулятивного використання юридичних фікцій у сфері інформаційної безпеки доцільно вживати низку превентивних заходів. Передусім важливо передбачити тимчасовий характер обмежувальних заходів із чіткими процедурами регулярного перегляду їхньої обґрунтованості. Такий підхід дозволить уникнути перетворення тимчасових надзвичайних заходів на постійну практику та забезпечить дотримання принципу пропорційності між обмеженнями прав і завданнями захисту національної безпеки.

Окрім цього, слід встановити незалежний контроль за застосуванням юридичних фікцій у сфері інформаційної безпеки. Ефективним механізмом такого контролю може бути створення спеціалізованих наглядових комісій або залучення уповноважених омбудсменів, які матимуть повноваження оцінювати законність і доцільність відповідних рішень органів державної влади.

Не менш важливо забезпечити громадянам доступ до альтернативних, верифікованих джерел інформації навіть під час дії воєнного стану. Наявність різноманітних перевірених каналів отримання інформації сприятиме збереженню критичного мислення в суспільстві, підвищенню стійкості громадської думки до інформаційних маніпуляцій та зменшенню ризиків виникнення дезорієнтації серед населення.

Таким чином, юридичні фікції виступають необхідним правовим інструментом у сфері забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану, оскільки дозволяють оперативно реагувати на виклики, пов’язані з інформаційною агресією та загрозами державному суверенітету.

Водночас їх застосування потребує суворого дотримання принципів правової держави, верховенства права, об’єктивності та пропорційності. Юридичні фікції мають залишатися винятковим засобом правового регулювання, обмеженим часовими рамками надзвичайного стану та спрямованим виключно на захист національних інтересів без посягання на фундаментальні права і свободи людини. Недотримання цих вимог здатне призвести до небезпечної трансформації тимчасових обмежень у постійну практику пригнічення громадянських прав, що, у свою чергу, підриває демократичні засади суспільного розвитку та ставить під загрозу легітимність державної влади у посткризовий період.

Список використаних джерел

1. Ross A. On Law and Justice. Berkeley: University of California Press, 1959. 387 p.

2. Радбрух Г. Введення у філософію права. Львів: Видавництво УКУ, 2004. 126 с.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2009. 520 с.

4. Нор В. Безпека інформаційного простору України: теоретико-правовий аналіз. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 312 с.

5. Алексі С. Теорія прав і правосуддя. Харків: Право, 2010. 294 с.

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану» від 18.03.2022 № 300.

Шапченко Іван Сергійович,
аспірант Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Концепція перехідного правосуддя базується на ліберальній теорії прав людини і виникла як реакція на порушення загальних прав людини та гуманітарного права [1, с. 336]. Осмислення перехідного правосуддя неможливе без урахування глибшого контексту теорії прав людини та вивчення його елементів, таких як комісії правди та примирення, судові переслідування, інституційні та міжгалузеві реформи у сфері правосуддя відповідно до правових ідеалів, закладених у теорії справедливого суспільства [2, с. 13].

Втілення ідей зазначеної концепції можливе за умови розслідування та покарання винних у злочинах проти людства, покарання винних у скоєнні воєнних злочинів, забезпечення права знати правду про події минулого, надання відшкодування постраждалим, гарантії неповторення злочинів тощо.

Збройна агресія російської федерації проти України, поставила під серйозну загрозу суверенітет, територіальну цілісність і національну безпеку нашої держави. За таких умов Україна зіштовхнулася з недостатністю комплексних дій, спрямованих на стримування агресора, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій, що можливо досягти через перехідне правосуддя, застосування якого в українському контексті має не лише юридичне, а й глибоке суспільне та політичне значення, спрямоване на узагальнення світового досвіду, здобутого в ході постконфліктного врегулювання, практики забезпечення захисту прав жертв агресії, запровадження стандартів прав людини у період після завершення бойових дій, а також подолання безкарності за міжнародні злочини, створення стійких гарантій неповторення насильства, формування нової політичної та правової культури [3, с. 144].

В Концепції державної політики захисту та відновлення прав людини і основоположних свобод в умовах збройного конфлікту на території України та подолання його наслідків (концепція перехідного правосуддя) визначена основна мета, зміст якої полягає у створенні умов для дотримання, захисту та відновлення прав людини і основоположних свобод мешканців України в умовах триваючого збройного конфлікту з російською федерацією та подолання його наслідків в Україні [4]. Відповідно до цієї мети визначено також базові компоненти Концепції, а саме: відшкодування шкоди постраждалим від збройного конфлікту, притягнення винних до відповідальності та заходи із